

УДК 341.48/49

Д.О. Князева,

аспірант кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЇ ГІБРИДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ СУДІВ

Анотація. В статті розглянуто питання становлення гібридної юстиції. Вказано, що її зародження можливо прослідкувати принаймні з XV століття. Розглянуто наслідки Першої та Другої світових воєн та матеріальні форми, що їх приймали гібридні суди після цих воєн. Національні суди по переслідування винних у скоєнні воєнних злочинів та злочинів проти людяності після цих воєн часто володіли окремими ознаками гібридності. Констатовано, що сучасна гібридна юстиція пов'язана з розвитком системи міжнародного кримінального правосуддя в 90-х роках XX століття. Вона являє собою так звану третю хвилю розвитку міжнародного кримінального правосуддя.

Ключові слова: гібридні кримінальні суди, воєнні злочини, злочини проти людяності, міжнародне кримінальне правосуддя.

Постановка проблеми. На сьогодні, дослідження альтернатив Міжнародному кримінальному суду для здійснення переслідування за скоєння міжнародних злочинів набирає особливого значення. Так, як вважається, суди, що володіють рисами як національних, так і міжнародних судів, зможуть краще виконувати превентивну функцію та функцію донесення правди ніж МКС. Крім того, вони й могли б значно ефективніше та економніше досягати мети, яку ставлять перед ними постконфліктні суспільства та міжнародна спільнота. Прийнято вважати, що суди такого типу (гібридних судів) з'явилися наприкінці 90-х років XX століття. Цією статтею хотіли б продемонструвати більш глибокий фундамент під ідеєю гібридного правосуддя та запропонувати кількасотрічну перспективу його розвитку.

Питання системи міжнародного кримінального правосуддя, складовою

якої є гібридні кримінальні суди, звертається увага чи не в кожній роботі з міжнародного кримінального права. Серед тих, хто поза загальними дослідженнями елементів цієї системи торкався питання темпоральної юрисдикції гібридних судів та трибуналів, слід відмітити таких юристів, як С.С. Андрейченко, М.О. Баймуратов, П.Н. Бірюков, М.В. Буроменський, С. Віліамс, І.І. Дахно, Н.В. Дрьоміна-Волок, Дж. Еванса, Н.А. Зелінську, Г.В. Ігнатенко, С. Кабанас, Д.О. Ковалюк, І.І. Лукашук, М. Шоу та ін. Разом з тим, загальний аналіз предметної юрисдикції гібридних кримінальних судів в українській науці не проводився.

Викладення основного матеріалу. Задля відповіді на питання про те, коли саме почала формуватися ідея гібридних кримінальних судів, потрібно звернутися до історичних прикладів інтернаціоналізації кримі-

нальної юстиції та злочину. Як правило, ці приклади будуть одночасно, хоча й зі значною мірою умовності, прикладами зародження ідеї гібридних кримінальних судів. Так, Ш. Бассіоні привертає увагу до того факту, що першим прикладом звернення до міжнародної кримінальної юстиції для переслідування винних в злочині проти людяності та ідеї міжнародного злочину (злочину перед Богом та людьми) був трибунал, організований для переслідування та покарання Пітера фон Хагенбаха в 1474 році в Брейсау, Німеччина [Bassiouni, 2010, р. 298]. Цей трибунал, з відомою часткою умовності, можна назвати й гібридним, адже він здійснювався в рамках Священної римської імперії, що на той час була союзом 26 держав, проте зі зверненням до «міжнародного права» — вказувалося на скоєння кондотьером фон Хагенбахом злочинів проти Бога та людей [Bassiouni, 2010, р. 298].

Як відмічає той самий професор Ш. Бассіоні, протягом майже 5 століть після згаданого трибуналу, аж до 1945 року, ідея міжнародної кримінальної юстиції залишалася деактивованою [Bassiouni, 2010, р. 299]. Її відродження, на думку вченого, відбулося після Другої світової війни зі створенням Нюрнберзького та Токійського трибуналів [Bassiouni, 2010, р. 299].

Разом з тим, загальновідомим є факт того, що спроба притягнення до відповідальності винних в скоєнні воєнних злочинів, злочинів проти миру та проти людяності мала місце ще після Першої світової війни. Ця ідея не була реалізована через, як це пропагується класичною історіографією, відмову Королівства Нідерландів видати кайзера Німеччини Вільгельма II. Не плануємо тут вдаватися до детального розгляду Версальського мирного договору та того комплексу причин

(переконані, що не варто зводити не створення міжнародного кримінального суду після Першої світової війни до одного єдиного фактору відмови співпраці Нідерландів), що призвели до провалу ініціативи зі створення міжнародного кримінального суду *ad hoc*. Відмітимо лиш, що за відсутності міжнародного суду, переслідування винних у злочинах тієї війни велося на національному рівні. Звісно, таке переслідування значною мірою несло символічний характер та покликане було швидше позначити намір покарання, а не реально притягнути до відповідальності. Проте, в контексті нашого дослідження нас цікавить сам факт того, що таке національне переслідування мало місце. В зв'язку з останнім виникає логічне питання: чи можна говорити про те, що національні суди після Першої світової війни володіли якимись ознаками, елементами чи характеристиками гібридних судів?

Напевно, однозначної відповіді на це питання не існує. Спробуємо розглянути можливі релевантні аргументи, які б могли пролити світло на це питання, а, також, допомогти в розумінні природи та історії гібридних кримінальних судів.

Історик М. Льюїс в опублікованій в 2014 році книзі "*The Birth of the New Justice: The Internationalization of Crime and Punishment, 1919-1950*" («Народження нового правосуддя: Інтернаціоналізація злочину та покарання, 1919—1950») детально зупиняється на питанні внеску Версальсько-Вашингтонської системи договорів в розвиток винесеної в назву книги інтернаціоналізації злочинів. Цікаво, що сам термін «інтернаціоналізація» перерегукується з ідеєю гібридних судів, адже останні називають ще змішаними та інтернаціоналізованими. Логічним

постає питання чи хотів підкреслити М. Льюїс назвою книги те, що інтернаціоналізовані суди з'явилися після Першої світової війни? Ознайомлення з дослідженням американського професора не дає однозначної відповіді на питання. Це пояснюємо перед усім тим, що в автора не було однозначного наміру доводити чи спростовувати тезу про те, що гібридні трибунали виникли вперше після першої з світових воєн. Дослідження представлене в книзі має на меті показати як інтернаціоналізувалася кримінальна юстиція та звідки з'явилась ідея про необхідність створення міжнародного кримінального трибуналу для притягнення до відповідальності воєнних злочинців країн Осі. Хоча назву книги й не можна трактувати як відповідь на питання про гібридний характер судів для покарання злочинців Першої світової війни, тим не менше, М. Льюїс представляє декілька цікавих фактів, що дозволяють наблизитися до певного роду відповіді.

Так, описуючи намір сторін щодо влаштування повоєнного правосуддя професор історії Університету Нью-Йорка зазначає, що французький та британський уряд мали на меті створення комбінованого спеціального трибуналу для переслідування злочинців Першої світової війни [Lewis, 2014, р. 30]. В зв'язку з неюридичним профілем дослідження словосполучення «комбінований спеціальний трибунал» не можна сприймати як таке, що підтверджує існування наміру створення саме гібридних трибуналів, хоча дослівна інтерпретація наводить саме на таку думку. Для Льюїса це словосполучення, швидше за все, покриває всі види наднаціонального правосуддя, включаючи і міжнародний кримінальний суд *ad hoc* для покарання кайзера Вільгельма II.

При описі конкретних національних процесів в Німеччині, Болгарії та Османській імперії, М. Льюїс наводить декілька дуже важливих аргументів, що можуть розглядатися як частково підтверджуючі тезу про гібридний характер повоєнних національних процесів. Так, аналізуючи приклад Болгарії вчений зазначає, що в останній були створені спеціальні цивільні суди [Lewis, 2014, р. 42]. Важливою ремаркою тут буде те, що в Болгарії використовувалась одна із трьох моделей влаштування повоєнного правосуддя над воєнними злочинцями. Інші 2 моделі є значно менш «гібридними», адже передбачають розгляд справ щодо воєнних злочинів в: а) існуючих раніше воєнних судах, б) існуючих раніше цивільних судах [Nations War Crimes Commission, 1949, р. 28]. Зазначений спеціальний цивільний суд повинен був переслідувати винних в втягненні Болгарії в Першу світову війну і у використанні македонських мігрантів у якості терористів у організації «Внутрішня македонська революційна організація» (*“Internal Macedonian Revolutionary Organization”*) [Lewis, 2014, р. 43] під час війни. Застосовними джерелами права, окрім власне Болгарського права, були й закони та звичаї війни, які існували на той час в у вигляді звичаєвого міжнародного права (Болгарія підписала IV Гаазьку конвенцію про закони та звичаї війни але до цих пір не ратифікувала її). Більш того, юрисдикція болгарського суду була обмежена міжнародним договором, а саме Нейїським мирним договором. Статті 118-120 цього договору вказували, що Союзники можуть переслідувати винних в порушенні законів та звичаїв війни та вимагати від Болгарії видачі таких осіб [Senate of the USA, 1921, р. 83]. Особливо безпе-

ляційним це правило було щодо тих, хто здійснив злочини проти громадян союзних держав [Senate of the USA, 1921, р. 84].

За час своєї діяльності судом розглядалися кілька справ щодо покарання генералів та колишніх болгарських міністрів. Жодна вимога щодо видачі обвинувачених союзникам не була виконана. Після військового перевороту та вбивства лідера правлячої на той час Аграрної партії Болгарії Александра Стамбуліскі спроб відновити діяльність спеціального цивільного суду не вживалося і ідея притягнення до відповідальності не була реалізована до кінця [Lewis, 2014, р. 44].

За схожим сценарієм розгорталися події, пов'язані з притягненням до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів та, у цьому окремому випадку, злочинів проти гуманності, у Османській імперії. У 1918 році новий імперський уряд заснував комісію для розслідування масових вбивств, що мали місце під час Першої світової війни (перш за все греків в Егейському регіоні в 1914 році та вірменів в 1915 році) [Lewis, 2014, р. 38]. За висновками комісії окремі члени парламенту, представники Турецької націоналістичної партії та Комітету співдружності та прогресу були визнані винними у організації масових вбивств та повинні були постати перед судами Османської імперії. Перед воєнними судами повинні були постати ще й ті, хто втягнув імперію в світову війну та порушував закони та звичаї війни [Lewis, 2014, р. 39]. Проте після здобуття контролю над країною націоналістичними силами Мустафи Кемалю, жодне з висунутих обвинувачень не було доведено до кінця. Османська спроба цікава та відмінна від болгарської перед усім тим, що судити передбачалося не лише

воєнних злочинців, але й тих, хто скоював та організовував злочини проти людяності.

Німеччина також організувала переслідування воєнних злочинців, хоча масштаби цього переслідування не йдуть ні в яке порівняння з тими, які були заплановані Союзниками виходячи з букви та духу Версальського мирного договору. Так, Версальський договір в статті 228 закріплював право Союзників здійснювати кримінальне переслідування німецьких воєнних злочинців безвідносно до того, чи існує провадження щодо тих ж самих осіб в самій Німеччині [The Versailles Treaty June 28, 1919, 1919]. Союзниками було складено список з 900 імен підозрюваних в скоєнні воєнних злочинів. Передбачалося, що відповідно до Версальського договору Німеччина видасть їх для судового переслідування в рамках національних юрисдикцій країн-переможців у Першій світовій війні. Втім, уряд Веймарської республіки відмовився це зробити. Натомість було домовлено, що Німеччина самостійно організує процес щодо 45 осіб, список яких був погоджений попередньо з Союзниками. Насправді, лише 12 осіб предстали перед судом і лише п'ятеро були визнані винними.

Переслідування згаданих 12 осіб здійснювалося попередньо існуючим німецьким судом, що базувався в Лейпцигу (через це серія справ, пов'язана зі злочинами Першої світової війни дістала назву Лейпцизьких процесів, а сам суд — назву Лейпцизький трибунал). Окрім того, що суд був вмонтований в існуючу судову систему Німеччини, принципово важливим для прокурорів та суддів було застосування німецького матеріального права. Так, обвинувачення базувалися на порушенні Воєнного кодексу Німеччини, застосовувався німецький

стандарт відповідальності підлеглих і т.ін. Проте, як про це дещо іронічно пише Г.Д. Соліс, навіть лейпцизькі судді не могли не вказати, що разом з національним правом було порушене й міжнародне звичаєве право, що стосувалося законів та звичаїв війни [Solis, 1999, р. 501]. Принаймні у справах Дітмара та Болта таку ремарку зробила колегія з 7 суддів, яка їх розглядала на Лейпцизькому трибуналі [Judgment in Case of Lieutenants Dithmar and Boldt. Hospital Ship «Llandovery Castle», 1921].

Підсумовуючи зазначене вище, спробуємо коротко підсумувати аргументи, що постали тут у відповідь на запитання про те, чи можуть повоєнні (після Першої світової війни) національні суди розглядатися як гібридні. Як видається, однозначного висновку зробити неможливо. Так, він буде завжди залежати від консенсусної домовленості про те, що вважаємо ознаками гібридності. Так як це питання, так само як і поняття гібридного кримінального суду, досліджуватимемо в наступному параграфі, то тут не вдаватимемося до ґрунтовної дискусії з цієї проблеми. Зазначимо лише, що формування, повноваження та особливості діяльності національних судів Німеччини, Болгарії та Османської імперії, а також доктрина пов'язана з їх запуском та оцінкою діяльності, безперечно вплинули на становлення ідеї гібридних судів як елемента системи міжнародного кримінального правосуддя. Обмеженість юрисдикції національних судів трійки згаданих держав через право витребування судами Союзників обвинувачених походить з міжнародних договорів. Це робить «неповноцінними» національні суди та «інтернаціоналізує» їх. В цьому зв'язку хотіли б відмітити, що те, як в мирних договорах, що

завершили Першу світову війну, регулюється питання юрисдикції, дуже схоже на використаний принцип визначення юрисдикції Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії, адже як і суди союзників, МКТЮ мав право вимагати передачі розгляду справи до трибуналу, хоча національні суди не були позбавлені права самостійного кримінального переслідування.

Не можемо не зупинитися й на Другій світовій війні та створеному на підставі Лондонської угоди Міжнародного воєнного трибуналу для суду і покарання головних воєнних злочинців європейських держав осі у 1945 році. Цей Трибунал був першим міжнародним кримінальним судом у сучасному розумінні цього терміну. Він дав початок дискусіям щодо формування так званого міжнародного кримінального права *stricto sensu* [Зелинская, 2006] та започаткував новий етап розвитку міжнародної кримінальної юстиції. Безсумнівно, що Трибунал був міжнародним судом *ad hoc* і тому його внесок в формування ідеї гібридних кримінальних судів є лише опосередкованим. Цей внесок полягає у загальному становленні системи міжнародної кримінальної юстиції, розвитку її принципів, поняття міжнародних злочинів, матеріального права, яке згодом використовувалося гібридними судам. Проте Нюрнберзький та Токійський трибунали (Міжнародний воєнний трибунал для Далекого Сходу) передували цілій низці національних процесів, які були організовані країнами переможцями для покарання винних у скоєнні міжнародних злочинів. Ці процеси заслуговують принаймні короткого аналізу у зв'язку з досліджуваною темою. Детального ж опису і аналізу діяльності Нюрнберзького та Токійського

воєнних трибуналів тут приводити не будемо так як це не входить до безпосереднього предмету дослідження в даній дисертації.

Ані у вітчизняній, ані в зарубіжній науковій літературі не вдалося знайти оцінки національних судів та трибуналів після Другої світової війни з точки зору можливої оцінки їх гібридності. Частково це пояснюється відносно незначною увагою, що приділяється сучасною наукою міжнародного кримінального права таким трибуналам. Звісно з цієї тези є кілька добре відомих виключень, як то так званий малий Нюрнберзький процес, який проходив в спеціальному воєнний трибуналі в американській окупаційній зоні в Нюрнбергу (всього було розглянуто 12 справ). Достатньо дослідженими є й діяльність французького та британського воєнних трибуналів, вивченими можна вважати й ізраїльські справи Ейхмана та Дем'янюка. Разом з тим, процеси, що проводилися в СРСР (Краснодарський трибунал [United States Holocaust Memorial Museum, 2016] чи Хабаровський процес), трибунали на далекому сході (британський трибунал в Сінгапурі, що займався переважно справами так званих пекельних кораблів [Cheah, 2010], Нанкінський трибунал в Китаї, австралійський та нідерландський трибунали) залишаються переважно поза увагою дослідників. Така ж доля спіткає й трибунали в інших країнах-жертвах нацистської агресії як то Польща (для збереження справедливості варто відмітити, що посилання на рішення польського трибуналу зустрічаються навіть в дослідженні звичаєвого МГП МКЧХ [Хенкертс, Досвальд-Бек, 2006]), Греція, Югославія, Нідерланди, Норвегія та інші.

Поза увагою переважно залишаються й трибунали в країнах, які

приймали безпосередню участь в розв'язуванні Другої світової війни або ж різною мірою допомагали країнам осі. Такі трибунали були організовані в Німеччині (як в ФРН, так і в НДР), Японії, Фінляндії. Ці трибунали розглянули певно більше справ ніж всі інші разом узяті. Так, за даними які приводить Д. Кров, лише за період з 1945 по 1949 роки в самій лише Німеччині було засуджено 24 667 осіб як головних порушників та порушників та 150 425 осіб як менших порушників (класифікація запроваджена законом Контрольної Ради № 10, який був направлений на денацифікацію Німеччини) [Crowe, 2014, p. 243].

В рамках нашого дослідження не намагатимемося заповнити лакуну з невисвітленням діяльності та здобутків національних судів, що притягували до відповідальності за скоєння міжнародних злочинів. Звернемо лиш увагу, що в національних трибуналах країн-жертв нацистської агресії й справді не варто напевно шукати елементи гібридності. Вони були цілком національними, хоча й послуговувалися міжнародним правом як одним з допустимих джерел права при розгляді справ. Власне з тих самих міркувань не зверталися до дослідження національних трибуналів в країнах-переможцях в Першій світовій війні, хоча такі й мали місце (напевно найвідоміший — французький трибунал в м. Метц).

Втім, дещо інакше справа виглядає з національними судами країн, що були причетні до розв'язування Другої світової війни (тут також до місця буде аналогія з Першою світовою війною — ми досліджували уже в цьому параграфі особливості судів країн Четвертого союзу по завершенні цієї війни). Відмінність таких судів від судів Польщі, Югославії, Нідерландів та

інших є те, що вони були зобов'язані здійснювати переслідування осіб, які скоїли міжнародні злочини, за міжнародними договорами чи іншими міжнародними актами. Так, для Німеччини таким актом був згаданий вище закон чотиристоронньої Контрольної ради. Для Фінляндії зобов'язання по покаранню таких злочинців впливали з Угоди про припинення воєнних дій між власне Фінляндією та СРСР і Сполученим Королівством, укладеної в вересні 1944 року [Tallgren, 2013].

Зупинимось дещо детальніше на фінському прикладі, який був достатньо детально описаний І. Таллгреном. Фінський вчений справедливо відмічає важкість визначення місця Фінського трибуналу воєнної відповідальності (*Finnish war-responsibility trial*) в системі міжнародної кримінальної юрисдикції [Tallgren, 2013]. Питання яке Таллгреном свідомо залишає без відповіді в дослідженні формулюється наступним чином: наскільки далеко повинні бути від'єднані національні суди базовані на міжнародних зобов'язаннях від своїх культурних коренів, очікувань соціуму чи відносин влади, щоб вони могли називатися гібридними трибуналами? [Tallgren, 2013] Словосполучення «національні суди базовані на міжнародних зобов'язаннях» (*national trials based on an international obligation*) здається вживається автором без наміру надати йому статусу загальної назви. Втім, як видається, це словосполучення може бути логічним, інтуїтивно доступним терміном для позначення цілої категорії судів, що не вкладаються в поняття «міжнародні кримінальні суди», «національні суди» чи «гібридні суди». В такому разі він може застосовуватися як до фінського трибуналу, так і до описаних раніше у цьому параграфі судів в Німеччині

(Лейпцігського трибуналу), Болгарії та Османській імперії після Першої світової війни. Цей термін міг би виступати за дужки з групи гібридних судів такі, єдиною ознакою гібридності яких є міжнародні зобов'язання притягати до відповідальності, чи встановлений міжнародним договором принцип конкуруючих національних юрисдикцій з перевагою юрисдикції країни-переможниці.

Finnish war-responsibility trial походить крім Московської угоди про припинення воєнних дій ще й з Лондонської угоди про покарання головних воєнних злочинців європейських країн осі, адже остання заклала загальний (не лише для Міжнародного кримінального трибуналу в Нюрнберзі) фундамент переслідування та покарання злочинців Другої світової війни [Tallgren, 2013]. Союзники у Другій світовій війні вимагали від Фінляндії прийняття спеціального закону, який б визначив матеріальну юрисдикцію трибуналу, принципи його формування та діяльності. Відповідний законопроект був розроблений урядом, проте отримав негативну оцінку від Конституційної комісії Фінляндії та Верховного суду, які зазначили що досліджуваний законопроект містить так багато порушень Конституції, що не може бути прийнятий [Tallgren, 2013]. Це спричинило серйозний зовнішній тиск на Фінляндію з боку союзників, що вилилося в прийняття законопроекту Парламентом «з огляду на політичну необхідність» [Tallgren, 2013].

Втручання під час обговорення та прийняття закону про фінський трибунал було не єдиним пов'язаним з процесом. Історичні записи зберегли достатньо багато свідчень про те, що протягом усього процесу та безпосередньо перед винесенням рішень союз-

ники (перед усім СРСР та Сполучене Королівство) втручалися в діяльність трибуналу та вимагали узгоджувати його рішення з ними [Tallgren, 2013]. Такий вплив є свого роду неформальною гібридизацією трибуналу.

Отже, фінський, як і не досліджені тут німецькі та японські суди над злочинцями Другої світової війни, були прикладами судів, що не вкладаються в стандартне розуміння міжнародних чи національних. Проте вони мали лише ті ознаки гібридизації, що зобов'язувалися притягувати до відповідальності осіб, що скоїли міжнародні злочини. Крім того, вони прямо чи опосередковано застосовували Лондонську угоду та Статут Міжнародного воєнного трибуналу для визначення складів міжнародних злочинів, за які здійснювали переслідування. Все це може дозволити говорити про такі національні суди як про гібридні, проте більш вдалим терміном для їх позначення, як нам видається був б термін «національні суди базовані на міжнародних зобов'язаннях».

Після Другої світової війни настала продовжувана пауза в розвитку (принаймні інституційному) міжнародної кримінальної юстиції. Черговий сплеск відбувся лише після закінчення Холодної війни та розпаду СРСР. Саме на 90-ті роки припадає те, що називають другою та третьою хвилею (генераціями) розвитку міжнародної кримінальної юстиції (власне на 90-ті роки припадає лише формулювання ідей та початок переговорів, тоді як реальний запуск гібридних трибу-

налів мав місце уже в 00-ві). Перша генерація представлена Токійським та Нюрнберзьким трибуналами, друга — трибуналами по Руанді та Югославії. Третя ж уособлена гібридними судами та трибуналами, що є продуктом поділу судової відповідальності (*judicial accountability-sharing*) між державами та міжнародними структурами (як правило ООН) [Higonnet, 2006, p. 352]. Думка Е. Ніхоннет про зародження третьої хвилі інституцій міжнародної кримінальної юстиції в 90-х роках поділяється багатьма дослідниками предмету (для прикладу назвемо хоча б А. Кості [Costi, 2005], К. Кайтіна [Carroll, 2013], Дж. Стромет. [Stromseth, 2009]), а тому може бути взята за основу й нами. Приведений вище аналіз зародження ідеї гібридного правосуддя не відмінє того, що про гібридні суди у сучасному розумінні прийнято говорити саме у зв'язку з процесами формування національно-міжнародних юрисдикційних органів у 90-х роках ХХ століття.

Висновки. Отже, в якості висновків, вкажемо на те, що гібридна кримінальна юстиція має достатньо довгі коріння. Це не означає, що гібридні кримінальні суди 90-х генетично пов'язані зі своїми попередниками. Представлена історія розвитку гібридного правосуддя скоріше надає розуміння того, що сама думка про змішування національної та міжнародної юстиції не є продуктом роздумів 90-х років ХХ століття, а плекалась багатьма поколіннями юристів, політиків та філософів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bassiouni M. Perspectives on International Criminal Justice // VA. J. Int. Law. 2010. T. 50. № 2. С. 269–323.
2. Carroll C. Hybrid Tribunals are the Most Effective Structure for Adjudicating International Crimes Occurring Within a Domestic State // Law Sch. Student Scholarsh. 2013.
3. Cheah W.L. Post-World War II British «Hell-ship» Trials in Singapore: Omissions and the Attribution of Responsibility // J. Int. Crim. Justice. 2010. T. 8. № 4. С. 1035-1058.

4. Costi A. Hybrid Tribunals As a Valid Alternative to International Tribunals For the Prosecution of International Crimes // HR Res. 2005. Т. 3. С. 1.
5. Crowe D.M. Post-World War II National Trials in Europe and Asia // War Crimes, Genocide, and Justice. New York: Palgrave Macmillan US, 2014. С. 243-282.
6. Higonnet E.R. Restructuring Hybrid Courts: Local Empowerment and National Criminal Justice Reform // Ariz. J. Int. Comp. Law. 2006. Т. 23. № 2. С. 347-435.
7. Lewis M. The Birth of the New Justice: The Internationalization of Crime and Punishment, 1919-1950.: OUP Oxford, 2014.
8. Nations War Crimes Commission U. Law Reports of Trial of War Criminals, Volume XV, Digest of Laws and Cases, English Edition., 1949.
9. Senate of the USA. Peace Treaties, Various Treaties and Agreements between the Allied and Associated Powers and Serb-Croat-Slovene State, Roumania, Bulgaria, Hungary and Turkey, together with some other agreements signed by the Peace Conference at Paris and Saint-Germain-En / под ред. Lodge. Washington: Government Printing Office, 1921. С. 452.
10. Solis G.D. Obedience of Orders and the Law of War: Judicial Application in American Forums // Am. Univ. Int. Law Rev. 1999. Т. 15. № 2. С. 481-526.
11. Stromseth J. Justice on the Ground: Can International Criminal Courts Strengthen Domestic Rule of Law in Post-Conflict Societies? // Hague J. Rule Law. 2009. Т. 1. С. 87.
12. Tallgren I. The Finnish War-Responsibility Trial in 1945–46. The Limits of Ad Hoc Criminal Justice? // The Hidden Histories of War Crimes Trials / под ред. К. Heller, G. Simpson. Oxford: Oxford Scholarship Online, 2013. С. 430-455.
13. United States Holocaust Memorial Museum W.D. War Crimes Trials [Электронный ресурс]. URL: <https://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005140>.
14. Зелинская Н.А. Международные преступления и международная преступность: Монография. — Одесса: Юридична література, 2006. — 568 с.
15. Хенкерст Ж., Досвальд-Бек Л. Обычное международное гуманитарное право. — Женева: МККК, 2006. — 874 с.
16. The Versailles Treaty June 28, 1919 [Электронный ресурс]. URL: <http://avalon.law.yale.edu/imt/partvii.asp>.
17. Judgment in Case of Lieutenants Dithmar and Boldt. Hospital Ship «Llandoverly Castle», 1921.

Князева Д.А.

Становление идеи гибридных уголовных судов.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы становления гибридной юстиции. Указано, что ее зарождения возможно проследить по крайней мере с XV века. Рассмотрены последствия Первой и Второй мировых войн и материальные формы, которые принимали гибридные суды после этих войн. Национальные суды по преследованию виновных в совершении военных преступлений и преступлений против человечности после этих войн часто владели отдельными признаками гибридности. Констатировано, что современная гибридная юстиция связана с развитием системы международного уголовного правосудия в 90-х годах XX века. Она представляет собой так называемую третью волну развития международного уголовного правосудия.

Ключевые слова: гибридные уголовные суды, военные преступления, преступления против человечности, международное уголовное правосудие.

D. Knyazeva

The evolution of the idea of hybrid criminal courts.

Summary. In the article the issue of formation of a hybrid justice is studied. It is indicated that its origin may be followed at least from the XV century. The consequences of the First and Second World Wars gave grounds for the materialization of the hybrid courts. National courts that prosecuted those responsible for war crimes and crimes against humanity after these wars often had some signs of hybridity. It is noted that the current hybrid justice system is linked to the development of international criminal justice in the 90-ies. This system represents the third wave of international criminal justice development.

Keywords: hybrid criminal courts, war crimes, crimes against humanity, international criminal justice.